مع

تہنیت تقریب کدخدائی شہزادگانِ آصف جاہی

ہدیۂ محقر

مولانا محمد عبدالقوی - فانی - ایم - اے (علیگ) چشتی صابری

وقار الملک گولڈ مڈلسٹ

سابق پرفسور فارسی و عربی - گورنمنٹ مارس کالج ناگ پور

مدیر مجلۂ بین المللی "البیان"

معلّم حال شعبۂ فارسی و اردو - جامعہ لکھنؤ
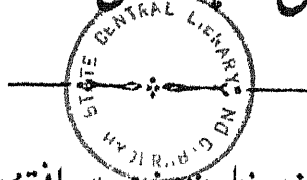
بعنوان ذیل از مصنف علام یافتہ می شود

مطبع آسی، محمود نگر لکھنؤ

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

قصیدہ
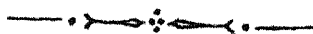
در ستائش ہز اکزالٹڈ ہائینس لفٹننٹ جنرل اعلیحضرت بندگان عالی،
سپہ سالار، مظفر الملک والممالک نظام الدولہ نظام الملک نواب سر
میر عثمان علیخان بہادر، فتح جنگ آصف جاہ سلطان العلوم جی سی ایس آئی
جی، بی ای شہریار ممالک محروسہ دکن خلد اللہ ملکہ و سلطنتہ

همه گل است و یاسمن لطف جویبارها
بهار کرد عنبرین هوای مرغزارها

بنفشه رسته در چمن شقیق و لاله در دمن
بهر کجا که بنگری هجوم نوبهارها

چو زلف یار مشکبو شده است دهر کو به کو
جهان شده ز چار سو برنگ و بو تتارها

بدهر اندرون همه می است و بانگ چنگ و نے
بدشت و راغ و کوه و دره پری وشان نگارها

گل است و لاله چار سو شده است دهر مشکبو
ببانگ و نغمه هر کجا عنادل است و سارها

مصور است بهر زمین برنگ و بوئے دلبران
همه جنان همه ارم بدشت و کوهسارها

ترانه ریز باربد هوا بدشت و در جبل
عروق آبکش همه بهر شجر چو تارها

همه تل است چون چمن ز لالهائے یاسمن
پر از گل است و نارون مغاکها و غارها

بریخت ابر شیرها بهر چار سو همه
شگوفها بهر شجر چو طفل شیرخوارها

گل است و لاله و سمن بدشت و باغ هرکجا
بطرف آبجو همه ز سروها قطارها

ز بانگ سار و کبکها نشاط در چمن همه
عنادل اند نغمه گو فراز شاخسارها

همه جهان نگار بین دو چهر رشک حور عین
هوا شده است عنبرین بهر کجا تتارها

جهان بهشت جاودان برنگ و بوئے مهوشان
بهر کجا که بنگری بعکس لاله زارها

به سنگها و خشتها مصور است گلستان
دمیده است ارغوان همه ز نوک خارها

بروئے دلبران همه ارم شده است تعبیه
بزلف شاهدان همه نهفته صد تتارها

بهر زمین بهر کجا همه گل است و ارغوان
بنفشه رسته چار سو بدشت و کوهسارها

ز کشتها همه جهان برنگ و بو چو گلستان
همه گل است و ارغوان بسوئے مرغزارها

ترانهٔ عنادل است بهر کجا بدشتها
به نغمه اند چار سو تدروها و سارها

صدائے رود و نے همه بطرف باغ هرکجا
پیالهائے مے همه بدست میگسارها

بدشت اگر نظر کنی همه مے است و مے پرست
بنغمه مطربان همه بت اند در کنارها

به بزم دهر چار سو مے است و شاهدان همه
سرود و چنگ و رود و نے بطرف جویبارها

بیا و نوش و چنگ و نے جهان چو باغ حور عین
مے است و شاهدان همه بدشت و کوهسارها

زنامیہ ہمہ جہاں شدہ چو بزم شاہداں
مصوّر است سو بسو بدشت و کوہسارہا

بجام لالہ مے ہمہ بسبزہ باغ چارسو
عروس گل برقص و ہم بہ نغمہ کبک و سارہا

جہاں برنگ و بو ہمہ شدہ بسان گلستاں
مصوّر است چارسو چو منظر بہارہا

ہمہ تذرو چارسو صدائے سار کو بکو
ز کبک پر شدہ زمیں ہزارہا ہزارہا

زبس دمیدہ یاسمیں زمیں شدہ است عنبریں
کشادہ کاروان چیں بکوہ و دشت بارہا

بدشت اگر نظر کنی ہمہ گل است و یاسمیں
بدامن جبل ہمہ نشاط آبشارہا

بروز روئے شاہداں شب است چار سو عیاں
بملک روم منتشر سپاہ زنگبارہا

بدشت چارسو ہمہ بنفشہ رستہ ہر کجا
مصوّر از گل و سمن کنار جوئبارہا

بہ بانگ نے مغنیاں بمدح خسرو جہاں
گ
چہ در فضائے گلستاں چہ طرف جوئبارہا

چو گلشن ارم شدہ جہاں بعہد تو شہا
بہر زمیں کہ بنگری بجشنہا دیارہا

مدارس علوم و فن نمودہ بہر کجا
ہمیشہ از تو خسروا بدہر یادگارہا

نہ سر گرانی است و کس نہ مبتلائے درد و غم
بباد کرم ہمہ نشاندہ خمارہا

بہر کجا کہ بنگری ز ہیبت تو حاکماں
نشاندہ اند یاسمن بریدہ اند خارہا

شگوفہ علومہا کہ بد بباد دہر گاں
ز موج جود تو شہا شدہ ہمہ بہارہا

مدارس دکن ہمہ علامتے ز جود تو
چناں نشان تو ہمہ بدہر ز اقتدارہا

مدار ورع ملک تو تقدّس است ہر کجا
بعہد تو ولی ہمہ درون کوہسارہا

ز انبساط فیض تو کہ ہست شامل جہاں
بعہد ہا نشاطہا کنند شیر خوارہا

سحابِ ابرہا خجل شدہ ز جود دست تو
مصوّر است ہر زمین نقش و از نگارہا

عدا ز لشکرت برون ز حد و فکر آدمی
دو سالہ راہ می رود ز لشکرت قطارہا

ز ابر جود شستۂ کدورتِ زمانیاں
ز خاطر ہمہ جہاں ستردہ غبارہا

ترا بہ منجنیقہا چہ حاجت است خسروا
ز ہیبت تو او فتد ز بیخ و بن حصارہا

بیک خدنگِ تیز پرندہ دشمنان بہ سیز
بدور دشت کیں ہمہ نمودہ شکارہا

فزودہ عز و شان دین ز دولت تو خسروا
کنند مومناں تبو نقود جان نثارہا

حدیث خشم تو رود اگر بروئے آبہا
ز آبہا بروں جہد شرر فشان بخارہا

اگر حدیث لطف تو بروے نارہا کنم
بہ نارہا ہمہ شود تموّج بحارہا

ہمہ ولی بذکر حق ادا کنند روز و شب
وظیفۂ دعائے تو بطور حق گزارہا

مدار صنع ملک تو کساد ازاں بیوریا
محک ہمہ بہ فکر تو گرفتۂ عیارہا

ببزم دہر چار سو خورند بادہ کو بکو
بیاد خسرو جہاں بجوش نو بہارہا

ز ابر جود تو جہاں شدہ چو گلشن ارم
بدور عدل تو شہا بہ ساز و برگ کارہا

بہ عزّ و شان و برتری کہ ہست دائمی ہمہ
ندیدہ مثلِ تو فلک درون روزگارہا

بہ فرّ و فضل ایزدی ترا کمال بخردی
فلک برائے تو نہد مدار کاربارہا

بنظم ملک خسروا ترا نہ حاجت دگر
رہین رائے تو ہمہ صغارہا کبارہا

دکن کہ ہست چوں ارم بہر کجا کہ بنگری
بہ جشن حور چار سو بدشت و کوہسارہا

نہ بانگ شکوہ آیدش بگوش از زمانیان
فلک برائے تو شہا اگر نہد مدارہا

بزم دهر هر کجا بیاد خسرو دکن | بفضل بو سه جام می خورند باده خوارها
ببانگ چنگ و نی همه کن مشابه ارم | بهر کجا که بنگری می است میگسارها
ببزم شاهدان چین ز مشک بود گفتگو | ز طیب خلق تو شها صبا برد بخارها
چو دست بنده بد تهی ز کیسه دُرّ زر همه | ز گوهر علو همی کنم به تو نثارها
ادیبها لبیبها کنند روز و شب همه | ثنای خسرو جهان بنهج حق گزارها
پی سرود مدح تو که فرض شد بهر بشر | همه عروق جسم من برود و چنگ تارها
بباده محبت که شد خمیر جسم من | به مفلسی نشانده ام شها همه خمارها
ز خاک ملک تو شها خمیر جد و عم من | محبت دکن شده مرا چو پود و تارها
ثنای تو توانگری ولی ز شومی فلک | ز گرد مفلسی مرا بجان و تن غبارها
دماغ دهر چون ارم بعهد تو معطر است | ز مشک خلق تو شها بهر کجا تتارها
فلک مطیع حکم تو اگر شود اشارتت | ز دشمنان بد گهر برآورد دمارها
وظیفه ثنای تو بنفع خود ادا کنم | که مرد را به نیکوی ز مدح تو عیارها
بمدح تو بسر برم ز عمر آنچه باقی است | شها اگر به خان و مان مرا بود قرارها
ولی ز گردش فلک به فکر نان روز و شب | قرار در خیال من بدل شد از فرارها
گل است چارسو همه معطر است کو بکو | بهر کجا که بنگری بعهد تو بهارها
غریب و بینوا ز تو بساز و برگ هر کجا | یتیم و بیوه را همه ز جود تو یسارها
معالم سخای تو بدهر اندرون همه | به جود تست منبسط به چارسو دیارها

نظام ملک خسروا برائے صیانت ہمہ — رہین عقل تو ہمہ مشیر ہا مشار ہا

نظام دولت است و دیں شدہ بعہد تو چناں — کہ نگسلند تا ابد ز پود ہا ز تار ہا

مظفر جہاں توئی کہ فتح شد بنام تو — ز داور ازل ہمہ بجنگ و گیر و دار ہا

بعہد تو دکن شدہ مدار ہر کمال را — ارسطو اند ہر کجا بملک تو ہزار ہا

شہ علوم و شاہ دیں توئی کہ ملک ملک تو — کنند مدح تو ہمہ بجان و دل کبار ہا

یسار در ہمہ دکن شدہ بہ فکر صائبت — رعایا را بذات تو شہا است افتخار ہا

بسان خادم رہی روس را ببندگی — بہ سایہ کلاہ تو فگندہ شہریار ہا

ہمہ شکوہ و برتری شہا تر است مرزبی (درانشا) — بدست تست از ازل عنان اختیار ہا

بیاد تو نبیذ ہا ببانگ رود و چنگ و نے — خورند شاہدان ہمہ بطرف جویبار ہا

امیر مومنین توئی رئیس قوم مسلمیں — کہ مومناں ثنائے تو کنند در دیار ہا

بہ عہد تو ہمہ ولی بیاد و ذکر مشتغل — کہ میبرد ہر یکے ز فیض تو یسار ہا

برنج و درد بد جہاں، شہ از خمار مفلسی — ببادہ سخائے تو شکستہ شد خمار ہا

برائے آصف جہان کہ نام تست از ازل — شدند معترف ہمہ صغار ہا کبار ہا

بہ تیغ عدل کشتہ ہمہ وجود ظالماں — ز خرمن ہمہ خساں برآوری شرار ہا

علوم مغربیہ را کہن لباس ترک شد — بہ خلعتے کہ دادہ شہا ہمہ بہار ہا

بآب تیغ کشتہ نہال حفظ چارسو — زآب سیم و زر ہمہ بملک جویبار ہا

بدور لطف تو بود پناہ ملک ہر کجا — ز عدل خسروا ہمہ نمودہ حصار ہا

هر آنکه زاد در دکن شہ سکرتست مرتہن
که هندوان و مومنین کنند افتخار ها

همه هنود و مسلمین بچشم دوربین تو
عزیز و یار تو همه بسان غمگسار ها

صدائے کوس عدل تو رسید در همه جہاں
سحاب فیض تو همسر نمود جوئبار ها

به هند از تو حجت همه علوم هر کجا
ارسطو اند چار سو بعلم در دیار ها

زمین خسرو دکن تو ترع است در زمن
منزه شد همه جہاں ز ننگها ز عار ها

ز بارش سخائے تو که بوده روز و شب شها
برنگ و بو جہاں شده همه چو لاله زار ها

همه نشاط و رنگ و بو بعهد شاه در جہاں
یمین هر گدا شده ز جود شه یسار ها

مس کسا و شاعراں طلا کند ثنائے تو
هر آنکه گفت مدح تو گرفته اعتبار ها

تهی ز لعل کانها چو دستِ فاقنی حزیں
چو کیسه گدا تهی ز جود تو بحار ها

ز ابر نیزه ات شها زمیں شده است گلستاں
ز دشمناں بدشت کیں بهر کجا مزار ها

دل حبیبِ تو شها بسبز هست چوں چمن
خشن به بخت دشمنت چو پشت سوسمار ها

کنوں که علم در جہاں ز فیض تو شده همه
بهر زمیں ادیبها حکیم در دیار ها

بهر بلد بیاد حق چو شبلی است هر بشر
ز ننگ شد جہاں تهی سترده نقش عار ها

چو تشنه یاد تو کند شود دهاں پُر از عسل
گهِ خزاں ز ذکر تو دمیده نوبهار ها

بهر بلد ز نام تو کنند فخر در جہاں
شده است بزم ذکر تو شها همه دیار ها

سرور و سورِ تو شها بود ز گردش فلک
نشاط تا بود ز مے بزم میگسار ها

۲۔ قصیدہ

شہسوارِ دولتِ تو ہمعنانِ آفتاب
آستانِ قصرِ جاہت آسمانِ آفتاب

صولتِ اسکندری نازد بذاتِ عالیت
چون بجودِ تو بنازد خاندانِ آفتاب

مثلِ یوناں مبدءِ علم و ہنر ملکِ دکن
کودکان در مہدِ عہدت رازدانِ آفتاب

جامعۂ عثمانیہ دریائے مواج از علوم
کرد جاری چارسو اندر جہانِ آفتاب

کودکانِ عہدِ تو شارحِ رازِ آسماں
دختراں مثلِ ارسطو نکتہ دانِ آفتاب

در دکن بینی ہمہ از چارسو باغِ علوم
شد معطر از ہوائش خان و مانِ آفتاب

مبدءِ علم است فرمانت مثلِ طوبیٰ در جہات
شاخہایش منبسط شد در جہانِ آفتاب

چشمۂ فیضِ تو جاری شد ہمہ بر روئے دہر
سبزہ و شادابی ازاں در گلستانِ آفتاب

ارسطا طالیسِ دانش دارسانِ عہدِ تو
از تعلیم است ہر سو در جہانِ آفتاب

طفل در گہوارہ تشریحِ شفا گوید ہمہ
نکتہ زاں بگذرد اندر گمانِ آفتاب

در ہمہ ملکِ دکن بینی مدارس چارسو
ممتد زاں زیجِ دانش در جہانِ آفتاب

نیّرِ علم و ہنر طالع شدہ در یورپ است
یوں رپا مطلعِ دکن شد آشیانِ آفتاب

انچہ در مغرب بود از علم بہر آلائش | خامہا در دست دارد ترجمان آفتاب

انچہ از صنعت بود نیز انچہ باشد از علوم | در دکن تعلیم کردہ نکتہ دان آفتاب

کرد اردو راز بان علم و دانش در دکن | منکشف گشتہ کنوں راز نہان آفتاب

صنعت اہل دکن را گر ببیند آسماں | در نظر بے قدر ماند بہرمان[1] آفتاب

علم و دانش را بجوید خسرو ملک دکن | ابتیاع[2] عش را کشادہ بحر و کان آفتاب

کاروبار اہل صنعت را چناں افزوں نمود | ہر دکان اہل صنعت شد دکان آفتاب

گاہ در تعلیم کوشد گہ بامر دیگر است | می نماید انچہ کردہ کاردان آفتاب

بر دل قانی نشیند در زمان عدل تو | تیر ہر آفت کہ آید از کمان آفتاب

در ہمہ مملکت یتاما شاد و بیوہ منبسط | عہد آرام است ملکت در جہان آفتاب

اولیا بینی ہمہ در دور عالم چارسو | غیر ذکر حق نہ بینی در جہان آفتاب

رشتہ زنار در تسبیح و خیطش را ہمہ | در میاں دارند اکنوں عابدان آفتاب

در تضیق بود گیتی لیک از فیضت کنوں | ہست در توسیع وزینت آسمان آفتاب

گر یتاما شاد و خرم بیوگاں در راحت اند | عہد آرام است ہر سو در جہان آفتاب

عہد زریں عہد تو اے حامی اہل علوم | مثل ہارون الرشیدی در جہان آفتاب

خواجہ اجمیر سلطان ہمہ ہندوستاں | یاور و یار تو اند اے حکمران آفتاب

ہر کہ زاید در جہاں بیند تو رحمت مدام | میزبان دہر ہستی مہمان آفتاب

[1] یاقوت ۱۲ [2] خریداری ۱۲

در ہمہ اشعار تو بینم ہمہ حمد خدا
نیز نعت مصطفےٰ اے نکتہ دان آفتاب

ہست در عثمان علیخان عز و شان ایزدی
از ازل توام بسان عز و شان آفتاب

نافہائے مشک افضال خدا دار و ببار
سیر در ملکت نماید کاروان آفتاب

سہ خطابت او یزدان متکائے انس و جان
حارس حرمین ہستی حکمران آفتاب ق

ہنکہ با شم مستنیر از پرتوے رائے بنیؐ
حارس حرمین گویم پاسبان آفتاب

گرچہ شاہ ہند کردت ہم خطابات دگر
ترک کردم زانکہ ہستم رازدان آفتاب

در ہمہ دور ممالک آن شہ گردون جناب
کامران و ہم مظفر در جہان آفتاب

ہم نظام الملک آن سلطان گردون مرتبت
ہم نظام الدولہ باشد در زمان آفتاب

فاتح جنگ است و آصفجاہ سلطان العلوم
مثل او ہرگز نیاید در گمان آفتاب

بادہ ہمہ قوتِ رواں بر رُخِ گلستاں پرورد
در دل ہمہ شادی ہر جانِ پژماں پرورد

ابلہ اگر زاں می خورد گردد فلاطون زمن
در طبع آں مایہ فطن اسرار گیہاں پرورد

گر زیچ و تاب افتد ترا در حل و عقد روزگار
جامے بخور را زمے ہمہ فکر تو آساں پرورد

لقماں کند ابلہ اگر از بادہ نوشد اندکے
صد مایۂ علم و فطن در طبعِ ناداں پرورد

بلبل شود زاغ و زغن از فیضِ آں بر زباں
در نغمہ گوئی ہر زماں بزمِ گلستاں پرورد

ناداں شود دانا ازاں گردد فلاطونِ زماں
الکن خورد جامے اگر گفتار سحباں پرورد

محبوس گر نوشد ازاں قصد چو طاؤس ارم
جشنے کند شادی ہمہ رد ور زنداں پرورد

آں بادہ وہ کز بوئے آں گردد دماغم گلستاں
صد مایۂ ناز و نعم در جان پژماں پرورد

بادہ دہد تغییرِ جاں حیواں خورد انساں شود
زاغ و زغن در بیضہا طاؤس رقصاں پرورد

بادہ بجو بادہ بخور کز بادہ طبعِ شاعراں
چوں طوطی شیوا زباں مدح جہاناں پرورد

بادہ ہمہ تفریحِ جاں بادہ دہد تاب و تواں
صد رنگ از باغِ جناں بر روئے مستاں پرورد

در زرقہ کودک گر خورد گردد ارسطوئے زمن
عامی اگر بوئے برد صد طبع لقماں پرورد

گھٹی ۱۲

گر پیر از اں بادہ خورد گردد چو مرد نوجواں | صد رنگ باغ و بوستاں بر روئے خنداں پرورد
دشمن اگر زاں می خورد گردد برنگ مہرباں | وز مہر صد باغ ارم در طبع شاداں پرورد
زاغ ار از اں بوئے برد گردد چو بلبل نغمہ خواں | در بیضہ آں زنگی سلب طاؤس رقصاں پرورد
ساقی از اں بادہ بدہ کاندر ہمہ رنج والم | بر رخ ہمہ باغ ارم غمگیں و پژماں پرورد
گر قطرۂ زاں مے خورد ابلہ ہمہ دانا شود | اسرار دور آسماں در طبع ناداں پرورد
بوئے بزاہد گر رسد زاں می بگوید نغمہا | گر محتسب جامے خورد در بزم جاناں پرورد
گر سوئے کافر زاں ہوا بوئے برد مومن کند | توحید داں گردد ہمہ اسرار یزداں پرورد
رنجور جور آسماں از بادہ گر طعمے چشد | در جان غمگین بیکساں صد گونہ درماں پرورد
مفلوک گر بوئے برد صد مایۂ شادی ازاں | در دور جور آسماں در دور حرماں پرورد
ساقی اگر ز بادہ ات محزوں بنوشد قطرۂ | صد مایۂ ناز و نعم در جان شاداں پرورد
قمری بہ سرو بوستاں زاں نغمہ میگوید ہمہ | بلبل بصحن گلستاں صد گونہ الحاں پرورد
آں بادہ دہ کز بوئے آں مستی بخیزد در جہاں | طعمش ہمہ رنگ حباب بر روئے پژماں پرورد
بر سنگ بادہ گر فتد گردد ہمانا جانور | نسناس گر زاں مے خورد انساں نزہداں پرورد
ساقی بخواہم ساغرے زاں بادہ کز بوئیش ہمہ | اسرار یزداں یک بیک مرغ خنداں پرورد
نے زیں شراب جانگزا کارد ہمہ شور و شغب | صد رنگ کفر و فسق را در اہل ایماں پرورد

مطلع ثانی

دارم بجام آتش ہمہ کو آب حیواں پرورد | چوں برق افتد در جگر بر رخ گلستاں پرورد

نسناس نہ ان انسان شود انسان خورد گردد ملک
بنت العنب دارد ہمہ حسن جمال دلبری
گر طبع کس غمگیں شود بادہ خورد بادہ خورد
در مدح تو مداح تو خیرہ بماند ہر زماں
وصفت بجود بالد ہمی مثل سخایت خسروا
آں دختر زریں سلب کز بوسہ اش پیر و جواں
خواہم شراب جانفزا اے ساقی شیریں ادا
در قہر شاہ بحر و بر گیتی بجو دلرزد ہمہ
کردہ ہمہ ملک دکن ہمرنگ باغ و بوستاں
در ذکر شاہ بحر و بر انفاس عیسیٰ مستتر
الہام ربانی ہمہ منقوش در لوح دلش
زہد است و در تقویٰ ہمہ ملک شہ خورشید شاں
ماند برنج و غم ہمہ در دور جور آسماں
عدلش ہمہ کردہ عدم در دور عالم چارسو
اندر ہوائے بیم او پرّد حمام آسماں
گردد ہمہ مشک ختن گفتار در اخلاق تو
بنہاد کلک تو دکن کردہ ہمسر باغ عدن

زاغ از اذاں طعمے بر صد گونہ دستاں پرورد
زاہد فریب است آں پری در گوشہ رہباں پرورد
بادہ ہمسر گلزار را در طبع پژماں پرورد
وصفت نیاید در گماں صد گنج نہاں پرورد
طبع سخنور در ثنا صد گونہ نقصاں پرورد
صد مایۂ تفریح را در طبع شاداں پرورد
تا طبع نقاد ہمہ مدح جہانباں پرورد
در ضمن خشم جانستاں ہر ہفت نیراں پرورد
در جود سلطان جہاں صد بحر عماں پرورد
لطفش ہمہ طعم شکر در کام ثعباں پرورد
در طبع شاہ بحر و بر اسرار یزداں پرورد
حک گشت از لوح دکن نقشے کہ عصیاں پرورد
قانی کہ در روز و شباں مدح جہانباں پرورد
آنکس کہ در ظلم و ستم خار مغیلاں پرورد
در قہر آں صاحبقراں صد گونہ نیراں پرورد
ذکرت ہمہ طعم عسل در کام عطشاں پرورد
نقشے کہ از فکرت شہا ہشت ضواں پرورد

جودت ہمہ علم و ہنر کردہ بملک تو شہا
صد مایۂ درک و فطن ہر طفل ناداں پرورد

بارد ہمہ ابرکرم در دور عالم روز و شب
گیتی ہمہ شاہِ جہاں در ظلِ احساں پرورد

اے فانیِ خستہ جگر محزوں چرا ہستی چناں
مداح را شاہِ دکن در دورِ احساں پرورد

مہرِ جہانباں شافیت در دور اسقام جہاں
حب امیر المومنیں در دردِ درماں پرورد

در ذکر اخلاقش ببیں انفاس عیسیٰ را ہمہ
موتی ز ذکر شاہ دیں در گور درماں پرورد

از کاوش نوک سناں و ز تیغ ابر خونچکاں
کشت ہمہ امید را در دور میداں پرورد

ریزم ازاں سلک دُرر در مدح شاہ بحر و بر
طبعم ہمہ بحر رواں از آب نیساں پرورد

در جوع از مہرت شہا دارم ہمہ خوان نعم
مہرت بجان و دل ہمہ یاقوت و مرجاں پرورد

در یورپا باشد اگر در کار علم و بخردی
ہر طفل در ملکت شہا صد طبع لقماں پرورد

ملکت ہمہ در بخردی دارد بہار جاوداں
در طبع ہر کودک دراں صد گونہ بستاں پرورد

ملکت ز تدبیرت ہمہ شد مبدء علم و ہنر
در صنع صد یورپ شہا در زیر داماں پرورد

ہر سو کہ جوئی در دکن یابی خدا بینی ہمہ
مثلِ فلاطوں ہر بشر اسرار یزداں پرورد

از عدل سلطانِ زماں کز ہول و سوز جہاں
شد دہر چنداں معتدل مہ جرم کتاں پرورد

در دور عالم ہر گدا مستغنی الحاجت شدہ
در طبع گلزار ارم از جود خاقاں پرورد

شرع رسول انس و جاں شد منبسط اندر جہاں
در دہر سلطان دکن احکامِ یزداں پرورد

ہر کوہ در ملک دکن شد مسکن اہل صفا
در دشت چوں رہباں ہمہ اذکار یزداں پرورد

محزوں ز دورِ آسماں در بند آفات جہاں
فانی کہ ہنگام سحر مدح جہانباں پرورد

بکشاد سلطان دکن صد چشمۂ علم و ہنر
ہر اہل علم و فضل را در ذیل احساں پرورد

شاہا بملک تو ہمہ گلزار علم و بخردی
کز رنگ و بوی آں جہاں صد باغ رضواں پرورد

شاہا ہمہ شد مبدء علم و ہنر از حکم تو
اُردو کہ صد بحر عسل در دور داماں پرورد

اکنوں ہمہ شد منکشف از لطمۂ قہر خدا
مثل کشف ہر دشمنت سر در گریباں پرورد

در لطف تو احباب را باشد ہمہ باغ جناں
ہر دشمنت در قہر تو صد گونہ خسراں پرورد

خواہی اگر باغ جناں باشد ہمہ در خلق تو
در خشم تو گیتی ہمہ صد گونہ نیراں پرورد

دارد ہمہ سلک دُرر اندر کلام شکّریں
در نطق سلطان دکن صد بحر عمّاں پرورد

اے مبدء فضل و کرم داری ہمہ جود اتم
ہر موج علم تو شہا صد بحر طوفاں پرورد

صنعت ز فیض تو شہا چنداں شدہ در ملک تو
صنعت کہ در یورپ ہمہ در کنج داماں پرورد

نقش ستم گردید حک از خنجر عدلت شہا
معدوم شد در ملک تو ہر کس کہ طغیاں پرورد

شوق تو می آرد ہمہ اطفال را اندر جہاں
تا در ثنائے تو شہا افضال یزداں پرورد

در مہر آں خیر البشر ایں فانیِ تفتہ جگر
در دور دہر بدسیر طبع غزلخواں پرورد

بر دوستانِ تو شہا باشد ہمہ فضل خدا
خصمت ز دورِ آسماں صد گونہ نقصاں پرورد

مانی بگیتی تا ابد با ایں ہمہ جود و کرم
شاہا ترا فضل خدا در دور داماں پرورد

باشد معینت خواجۂ اجمیر سلطانِ جہاں
اے بادشہ خواجہ ترا در حفظ یزداں پرورد

اے حاکم دور جہاں مانی بہ گیتی شادماں
گیتی ہمہ از عدل تو گلزار رضواں پرورد

۴۔ قصیدہ

ساقی ازاں بادہ بدہ کو جان پژماں پرورد
بر رخ ہمہ باغ جناں درد و حرماں پرورد

روبہ اگر زاں حاملہ گردد ہمانا بچہ را
در بچہ داں بی ریب و شک چوں شیر غرّاں پرورد

صد سال گر ماند بخم روزے کہ زاں آید بروں
ماند بروئی بچگاں بر رخ گلستاں پرورد

بر مردہ گر بوئے رسد زاں وا رہی خستہ دلاں
مثل خضر عمر ابد در دو کیہاں پرورد

بر خار و خس ریزی ازاں گر قطرۂ اندر خزاں
مثل بہاراں در جہاں صد بوئے ریحاں پرورد

زنگی اگر زاں قطرۂ در خواب نوشد روز و شب
بر رخ چو یار نازنیں رنگ گلستاں پرورد

بر بیضۂ زاغ و زغن افتد اگر زاں قطرۂ
آں بیضہ مثل بلبلاں مرغ غزلخواں پرورد

زاں مے اگر بوئے رسد اندر دماغ بے خرد
چوں عقل کل در سر ہمہ اسرار کیہاں پرورد

بد تر اگر بادہ خورد بہتر کند افعال را
کافر خورد مومن شود اسرار یزداں پرورد

مثل حبیب نکتہ داں گویم بشادی نہرماں
ساقی بدہ رطل گراں زاں مے کہ دہقاں پرورد

نامرد اگر جامے ازاں نوشد بہ بزم میکشاں
چوں پور نیرم ہر زماں در طبع شیراں پرورد

محزوں خورد شاداں شود قصد بشادی نہرماں
غمگیں اگر نوشد زمے طبعش گلستاں پرورد

ابلیس بگزارد ازاں صد مایۂ تلبیس را
ظالم خورد مظلوم را چوں پور شاداں پرورد

محزوں اگر آب رزاں نوشد ہمہ شاداں شود
صد مایۂ فرحت ازاں در جان بریاں پرورد

گر پیر ازاں بادہ خورد گردد بطبع نوجواں
چو شد ہمہ مہر بتاں در بزم جاناں پرورد

زنگی خورد رومی شود رومی اگر زاں مے خورد
در رخ ہمہ خورشید را چوں ماہ کنعاں پرورد

محزوں بطبع اندرا زاں شادی کند روز و شباں
صد مایۂ تفریح را در طبع گریاں پرورد

چو شد بدل طوفان غم ساقی بدہ رطل گراں
کشتی مے غمناک را در موج طوفاں پرورد

نوشد بخیل از مے اگر گردد چو حاتم در سخا
مثل خلیل اللہ ہمہ بر سفرہ مہماں پرورد

ق

زاں مے کہ درد و الم صد گونہ شادی میدہد
گر فانی پر درد را در بزم سلطاں پرورد

شادی کناں روز و شباں در بزم شاہ نکتہ داں
چون بلبل شیوا زباں طبع غزلخواں پرورد

ساقی بدہ جامے ازاں داروی درد مفلساں
در دل ہمہ غمناک را صد باغ و بستاں پرورد

جامے اگر زاں مے خورد فانی چو قاآنی شود
در مدح قاآن زمن طبع غزلخواں پرورد

آید اگر بنت العنب از پردہ در بزم طرب
در جلوۂ خورشید رخ صد جان بریاں پرورد

آں دختر خورشید رخ دارد ہمہ زرّیں سلب
گہ مسکنش باشد عنب گہ جان مستاں پرورد

من با مے و ساغر بدم کآمد زدر آں نازنیں
کاندر رخ خورشید فش صد گونہ بستاں پرورد

مطلع ثانی

در بستر شب آں دلربا خورشید رخشاں پرورد
زلفش ہمہ کافر بود در کفر ایماں پرورد

اندر کنار آید اگر خورشید بینی چار سو
در بزم روی آں پری صد باغ و گلستاں پرورد

دندان آن شیریں ادا دو سلک دُرِّ بیبہا — در ہر دو لب آں ماہ رو لعل بدخشاں پرورد

در ضمن حسنِ دلربا دارد ہمہ شان پری — در دور چہرِ جانفزا صد ماہ رخشاں پرورد

شکّر ز لب ریزد ہمہ وز رُخ نماید ارغواں — از مشکِ تر صد نافہ را در زلفِ پیچاں پرورد

زلفش ہمانا ساحرے در سحر کردہ عالمے — در رُخ جمال دلبری آں شاہِ خوباں پرورد

ہر دو لبش یاقوت تر ریزد از آں تنگ شکر — بر رُخ ہمہ سر باغ ارم آں مہرِ تاباں پرورد

آں سحر ساز فتنہ جو دارد جمال دلبری — در صحن گلزار ارم صد مار پیچاں پرورد

آں شاہد حوری جبیں کاندر لبانش انگبیں — سنبل ہمہ آں نازنیں در صحن بستاں پرورد

نو شد ہمہ مے آں صنم دریاد سلطان دکن — در مدح شاہ بحر و بر طبع غزلخواں پرورد

عدل تو در عالم ہمہ کردہ است صد باغ ارم — جُود تو در دور جہاں گلزار رضواں پرورد

در تشنگی نامت ہمہ ریزد تر لب جوئے عسل — در بزم ذکر تو شہا صد عنبر و باں پرورد

گوہر ہمہ ریزد ز لب ہنگام وصفت خسروا — صد موجۂ شیر و شکر طبعِ سخنداں پرورد

از ہول عدل تو شہا بر خود بلرزد آسماں — صد مایۂ داد و کرم در طبع کیہاں پرورد

شاہ دکن سلطان دیں در دور عالم روز و شب — صد دور راح خوشدلی شاداں و خنداں پرورد

اطفال امید جہاں در عہد سلطانِ دکن — گیتی ہمہ چوں دایگاں در مہداں پرورد

لوح جہاں منقوش شد از جود شاہ ذوالمنن — ہر چند گیتی در کژی صد گونہ نسیاں پرورد

در ہول عدل تو شہا کسریٰ کند سفاک را — ضحاک — ملک دکن از حزم تو چشم نگہباں پرورد

در مدح آں شاہ جہاں ہر شاعر شیوا زباں — در لہجۂ داؤدیاں صد گونہ الحاں پرورد

در مجمع حوری وشان آن خسرو خورشید شان
مثل خضر در جام زر صد آب حیوان پرورد

از جور دور آسمان گر مشکلے دارد کسے
در دورِ عدل تو شها هر کار آسان پرورد

هر طفل افلاطون شده در عهد سلطان جهان
هر ابلهے در ملک او صد لک لقمان پرورد

لفٹنٹ جنرل شاه دین خورشید فر گردون حشم
شاهِ جهان عالم همه در دور احسان پرورد

عثمان علی اکز الیڈ ہائنس نظام دولتش
شاهے که گیتی را همه شادان و خندان پرورد

خاقانیتِ عالم همه نازد بذات عالیش
آن است کز جود و سخا هر خان کیهان پرورد

شاها مظفر در همه ملک و ممالک نام تو
ابر سخایت در جهان صد باغ رضوان پرورد

سالار هر عسکر توئی عثمان علیخان نام تو
نام تو هر عزّ و شرف در زیر دامان پرورد

جی سی ایس آئی و هم جی بی ای زیبد ترا
فتح همه جنگ و وغا تیغت بمیدان پرورد

آصف بجاه و مرتبت سلطان هر علم و شرف
ملک دکن از یمن او در فضل یزدان پرورد

ارسِ مدارس در همه ملک دکن شد مستقل
علم و هنر را جود تو در زیر دامان پرورد

از جامعهٔ عثمانیه صد منبع علم و هنر
در عهد تو ملک دکن در زیر دامان پرورد

بُد انجمن از علم و هنر در ملکت رب خسروا
اُردو زبانِ دانشگان اکنون همه آن پرورد

مشاطهٔ تدبیر تو کرده دکن را آن چنان
هر شعبه اش در ضمن خود صد باغ رضوان پرورد

هر کس که در ملک دکن در دامن لطف شها
در دور طبع شادمان گلزار رضوان پرورد

مسلم بلطف تو شها در فضل خلّاق جهان
هندو همه باغ ارم در طبع شادان پرورد

هر اهل مذهب را همه آزاد کرده عدل تو
اوضاع مذهب را همه شادان و خندان پرورد

ہر بیوہ در ملک دکن خوشدل یتامیٰ شادماں
در طبع زاں ہر دو ہمہ صد باغ و بستاں پرورد

از کلک اصلاحت شہا شد منتظم ہر محکمہ
فکرت با صلاح جہاں صد عقل لقماں پرورد

ہر قوم و ہر ملت شد از امداد شاہی معتدل
جودت ہمہ ملک دکن در زیر داماں پرورد

در عہد تو مثل ارم دار الیتامیٰ در دکن
فیضت مدارس را ہمہ در دور جہاں پرورد

کالج کہ از سید ہمہ از فیض تو شد منبسط
مثلش دو صد کالج شہا فیضت بگیہاں پرورد

اولاد آدم را ہمہ از اصفیا و اولیا
در دامن جودت شہا دادار گیہاں پرورد

ہر مسکن اہل صفا از ابر جود تو ارم
جودت گروہ اولیا چوں فضل یزداں پرورد

مانند افلاطوں ہمہ صد مایۂ ادراک را
تعلیم آں شاہِ زماں در مغز ناداں پرورد

اندر دلِ آں نکتہ داں صد رازِ یزدانی نہاں
در رائے آں صاحب قرانِ خورشید رخشاں پرورد

در قہر آں گردوں حشم ہر ہفت نیرانِ مستتر
در لطف شاہِ ذو المنن ہر ہشت رضواں پرورد

وصف تو ای شاہ جہاں بیروں ز حدّ آدمی
فانی کہ باشد کو ہمہ نظم پریشاں پرورد

تو بادشاہ مقتدر در ملکِ تو صد بحر و بر
مداح در وصفت ہمہ اوصاف یزداں پرورد

ای نیّرِ عزّ و شرف ماہی با وجِ عزّ و شاں
کز لمعۂ رویت جہاں صد ماہ رخشاں پرورد

قصیده ۵

همه بانگ قمری و بانگ هزار
همه گلبن و سرو در مرغزار

همه قمری نغمه گو چارسو
همه سرو هر سو لب جویبار

کجا بنگری لاله زارے پدید
غدیر است هر جا همه آبشار

ز جودت همه دهر گشته ارم
همه لالهٔ و گل همه مرغزار

هوائے ارم می وزد چارسو
معطّر جهان شد چو مشک تتار

چنان نامیه شد مربّی دهر
برآمد گل و لاله از نوک خار

فضای همه کوه و صحرا خوش است
زمین لالهٔ و گل هوا مشکبار

مغنّی و مطرب شراب و کباب
سرود و همه رود و چنگ است قار

همه خورد و نوش است و چنگ و رباب
همه شاهدان و همه لاله زار

همه جام بلور و باده همه
همه ماهرویان و بوس و کنار

همه لالهٔ و گل بدشت اندرون
همه یاسمن در همه کهسار

گل اندام هر سو همه ماهرو
همه نازنینان لب جویبار

ہمہ لالہ در دامنِ کوہ و دشت — ہمہ گلبن و سروِ بانگِ ہزار

ہمہ نازنینان حوری جبیں — پراگندہ مشکِ تتر بر عذار

ہمہ بادۂ ناب و رود و سرود — ہمہ چنگ و مزمار و طنبور و تار

ہمہ صلصل و سار در کوہ و دشت — ہمہ نغمۂ مرغ در مرغزار

گل و لالہ ہر سو بہر اندروں — ہمہ کوہ صحرا و ابرِ بہار

بنفشہ گل و یاسمن چار سو — معطر ہمہ دشت چوں زلفِ یار

ہمہ ابر و امطار و لولو ہمہ — وِطاءِ سما در ہمہ کوہسار

ہمہ ابر و امطار در کوہ و دشت — ہمہ دہر رنگیں برنگِ بہار

ہمہ سار در کوہ و بانگِ تدرو — ہمہ کبک و طاؤس در مرغزار

ہمہ بادۂ صاف و رود و سرود — قدح نوش ہر سو لبِ جوئبار

ہمہ مہ جبیناں پراگندہ زلف — ہمہ کژدم و مار در لالہ زار

ہمہ بانگِ ارغن بدشت اندروں — ہمہ چنگ در برگ ہر شاخسار

ہمہ سرو شمشاد و بانگِ تدرو — سرود و ہمہ رود و دستِ چنار

مع نقل و بادہ بدشت و براغ — ہمہ لالہ رویان رنگیں عذار

ہمہ سرو شمشاد و گلبن ہمہ — ہمہ سرو ہر سو لبِ جوئبار

ہمہ دشت گلبن عنادل ہمہ — ہمہ صلصل و سار در شاخسار

ہمہ ماہرویانِ زہرہ جبیں — مع ساغر و بادہ در لالہ زار

ہمہ مہ جبینان خورشید رو　　ہمہ دشت کشمیر و صحرا حصار
ستادہ در ستادہ دورِ صحرا ہمہ　　ہمہ جشن ہر سوئے در کوہسار
مع لالہ و گل رُخ شاہداں　　مہ مہر در دور مشک تتار
بیارد ہوا دُرّ و گوہر ہمہ　　مرصّع شدہ دشت و ہر کوہسار
ہمہ گلبن و سرو در کوہ و دشت　　عنادل مع نغمہ بر شاخسار
ہمہ صلصل و سار و بلبل ہمہ　　در آوازِ نغمہ ہمہ کوہسار
دو روئے ہمہ نازنینان ہر　　مہ مہروار ندا اندر کنار
دو روئے مطرّاءِ ہر نازنیں　　گل و لالہ در دورِ مشکِ تتار
مع نغمہ ہر قمری شاخ سرو　　ہمہ رقص طاؤس در لالہ زار
عروس گل و لالہ در شرم و ناز　　عنادل ہمہ در رہِ انتظار
معطر ہمہ دورِ روئے زمیں　　گل و لالہ ہر سو ہوا مشکبار
شقائق ہمہ سو بدشت اندروں　　مع لالہ و گل ہمہ کوہسار
دو صد کاروان خطا و ختن　　تو گوئی کشادند در دشت بار
ز روئے حسیناں ہمہ کوہ و دشت　　تو گفتی شدہ کابل و قندہار
ہمہ ماہرویاں بدشت اندروں　　ہمہ اہل کشمیر در مرغزار
مع ساغر و بادہ ہر ماہرو　　مع نغمہ ہر شاہد گلعذار
ز روئے حسینان زُہرہ جبیں　　نمایاں ہمہ صنعتِ کردگار

مہ و مہر دو طائر سبز و یار (هر دو رخسار ۱۲ / قد ۱۲)　　گل و لالہ شمشاد آورد بار

بہ گلگشت بودم درون چمن　　کہ آمد بر دیم یکے گلعذار

دگر مطلع در وصف آں مہ جبیں　　نگارش کند خامۂ مشکبار

مطلع ثانی

ہمانا کہ آں شاہد پر نگار　　ہمہ مشک دارد ہمہ لالہ زار

دو لعل لبش کوزۂ انگبیں　　کہ ریزد شکر زاں ہمہ بار بار

دو رویش دو طاؤس باغ ارم　　مہ و مہر رقاصۂ عکس یار

دو زلف رخش ساحر سحر ساز　　کہ دارند از سحر نقش و نگار

ہمہ فتنہ دارد بخال اندروں　　ہمہ کفر دارد بزلف آں نگار

مع مشک ورد است روئے صنم　　مع سلک در لعل آں گلعذار

مع مہر و مہ آں رخ دلفریب　　مع زہرہ و مشتری روئے یار

چناں در رخ آں بت نازنیں　　نگہ راہمہ سر گل بجیب و کنار

ہمہ فتنہ در ضمن خال لبش　　ہمہ دام سحر است زلف نگار

دو طاؤس دارد رخ مہ جبیں　　دو چہرش مزین بہ نقش و نگار

دو طاؤس در دام مشکیں کمند　　مہ و مہر در سحر آں سحر کار

ببندد ہمہ مرغ دل در دو زلف　　ز مژگان شب و روز خنجر گزار

چو دیدم رخ آں بت دلفریب　　شدہ صفحۂ منظرم لالہ زار

دلم ناشکیبا شد از حسن او — بروں رفت از سینہ صبر و قرار

دلم شیوۂ آہ و زاری گرفت — رواں شد ز اشکم یکے جوئبار

دل من کہ بُد مرغ مسکن گزین — شدہ بسمل تیر مژگان یار

بدارد دلم را بہ رنج و بدرد — دو چشم ز جورش ہمہ اشکبار

چناں مبتلاے بلایم نمود — گ — برم شکوہ زاں بر درِ شہریار

خداوند توقیر و جاہ و حشم — مراحِ وَرا مردِ ذی اقتدار

شہِ دادگر میر عثمان علی — ہمہ دہر در عدلِ او لالہ زار

گذارد کجا گام آں دیں پناہ — بروید ہمہ گلشن و لالہ زار

گہے رزم چوں پورِ دستانِ سام — کند صفّ اعدا ہمہ تار و مار

گہے حملہ از تیغ آں پیل تن — ز خوں میرود در وغا جوئبار

ز جودش اگر حرفے املا کنم — شود منظر نامہ ام زرنگار

کمندش ہمانا یکے اژدہا — بدم در کشد دیو در کارزار

ز رائے منیرش چو رانم سخن — مہ و مہر بینم یمین و یسار

بتابند تا مہر و مہ بر فلک
بگیتی بماند بعزّ و وقار

۶ - قصیدہ

چناں ز عدلِ تو شد معتدل ہمہ آفاق
نماند خدشۂ کینہ ز بیمِ اہلِ نفاق

مدبّران فلک در ہمہ فضائلِ نیک
ندیدہ اند نظیرِ تو در ہمہ آفاق

توئی بدہر کہ آبائے تو ہمہ شاہ اند
سریرِ ملکِ دکن ملکِ تو باستحقاق

بود ز بوئے خوشِ مشک طبع عطر آگیں
چو خامہ ام کند املائے حرفے از اخلاق

توئی بدہر کفیلِ جہاں پس از یزداں
شدہ است دستِ کریمِ تو ضامنِ ارزاق

برودتِ دلِ اعدائے تو چناں افزود
ز جرمِ نار شدہ دور عادتِ احراق

چناں ز رائے منیرِ تو شد جہاں آباد
سمر شدہ است نظامِ تو در ہمہ آفاق

مطیعِ تو ہمہ گیتی ز جودِ تو گردید
ز عدل و دادِ تو مضبوط دولتت اساق

بعہدِ تو ہمہ منکر شدہ است دور از دہر
ہمہ بزہد و تورّع شدند جانیِ عاق

عاصی ۱۲

چو کرد ذکرِ ز خلقِ تو راویِ اشعار
ز بوئے مشک شدہ پُر دوائرِ آفاق

ہر آنکہ مہدِ تعیّش ز بطنِ مادر کرد
بذکر کردنِ اوصافِ تو شدہ مشتاق

نبود نقش بہ عالم ز مردِ دہر نواز
وجودِ تو شدہ از جود شاملِ مصداق

مسلّم است کہ وصفِ تو غایتِ تخلیق
خوش است تلخیِ دوران گہے ثنا بمذاق

خدیوِ دہر چو عثمان علی ز روزِ ازل
ندیدہ اند سپہر و مہر در ہمہ آفاق

عسل شدہ است بعہدِ تو تلخیِ عالم
بدورِ عدل تو تاثیرِ زہر شد تریاق

ز زرق دہر شدی مطمئن بقوّتِ عقل
عقیل را نہ زیاں شد ز فتنۂ زرّاق

باختصار نمودم ز مدحِ تو تقریر
چو کرد دہر باذکارِ وصف استنطاق

جمالِ لیلیِ نظمم کسے ہمی نگرد
چو استخواں شدہ محکم زمانہ را اشراق

ہنر بعہدِ تو بر خویشتن ہمی بالد
چنانکہ جودِ تو بالد بہ قسمتِ ارزاق

ہر آں صدا کہ برآید ز نعرۂ ہیجا
سماعِ آں ترا خوشتر ز پردۂ عشّاق

بنوکِ نیزہ کشادی رگش کہ خوں ریزد
ازانکہ بود عدو مبتلائے دردِ خناق

بود ز جودِ تو سرمایۂ تنعّمِ دہر
فلک ز عہدِ تو کردہ است با ابد میثاق

ثنائے تو نہ بود حدِّ ہر بشر لیکن
نمودہ ایم ز خلّاقِ دہر استیفاق

مرا رسد کہ بگویم ثنائے شاہِ دکن
وراثتاً ز اب و عم مرا است استحقاق

تو کارِ رزق رسانی گرفتہ برضا
وگرنہ روزِ ازل بودہ بعہدِ وفاق

معینِ خالقِ گیتی شدی بروزیِ خلق
کنند اہلِ جہاں از درِ تو استرزاق

صحیفۂ کہ نبشتہ است منشیِ گردوں
بدیدہ ام ہمہ مدحِ تو در ہمہ اوراق

ظہیر و عرفی و خاقانی و دگر شعرا
نمودہ اند بتوصیفہا ہمہ اغراق

ازانکہ بود نہ ممدوح شان برفعتِ تو
ترا رسد ہمہ توصیفہا باستحقاق

فلک به عینکِ خورشید دید در عالم — نه دید مثلِ تو جوّاد در همه آفاق

توئی که دولت و اقبال تست از آبا — سریرِ مُلکِ دکن مِلکِ تو باستحقاق

بسوخت خرمنِ ہستیِ دشمنان قہرت — چو برق آتشِ خشمِ تو ہست در احراق

ز موجِ جودِ تو گیتی مثالِ باغِ ارم — رسید چشمهٔ فیضِ تو در همه آفاق

معین و یاورِ اقبالِ تو شهِ اجمیر — شکست صولتِ اعدات در همه ازہاق

شده است هند ز تدبیرِ تو همه یونان — رسید از تو همه علم در همه آفاق

شده است فانیِ محزون بمدحِ تو مجبور (عاجز) — اگرچه کرد همه سعی نیز استغراق

مرا وظیفهٔ مدحِ تو اسبق الاذکار — سحر که وقتِ دعا هست وقتِ استیفاق

نمود سحر عدلت جهان چو باغِ ارم — گرفت دست همه دهر در همه ازلاق (لغزش ۱۲)

شده است حاسدِ جاهِ تو ضیقُ الافکار — چنانکه رسائے محبّ تو اوسع الاشراق

ز فیضِ تست که مردم شدند طالبِ حق — به عهدِ تو همه غوث اند در همه آفاق

مواطنِ علما چار سوی مُلکِ دکن — مدرّسین بتدریس در همه اشفاق

بتاما در همه مُلکِ تو شاد و میگویند — دعائے دولت و اقبالِ خسروِ آفاق

بگفت هر یکے مائیم در همه راحت — ز بیوگان چو یکے روز کردم استنطاق

تصادقِ همه گیتی ز هیبتِ قهرت — ز مهر وسعتِ قلبِ کریم در آفاق

بدل شده به نکوئی همه معائبِ دهر — شده است زهر به عهدِ مبارکت تریاق

ز ابرِ جودِ تو گیتی شده است باغِ جنان — شکست هیبتِ عدلت مضایقِ آفاق

بدورِ عہدِ تو تہدید شد بدہر خیال
کہ گشت ظلم محبت نفاق گشت وفاق

تصادقِ ہمہ مردم بہ یمن نیّت تست
کہ نیست غیر صلاح و سداد در آفاق

حسد کہ سدِّ وفاق است شد شکستہ چناں
کہ چار سوش بہ بینی ہمہ شگاف و شقاق

گہے ثنائے تو گردوں اگر دہد حنظل
شود چو شیر و شکر شکّریں مرا بمذاق

شہا ز فانیؔ محزوں چہ حال عرضہ دہم
غریق لجّۂ آفات شد ز اہلِ نفاق

دکن کہ موطنِ آبائے ماحت باشد
خوش است یاد ازاں چوں شکر مرا بمذاق

اگر نصیب شود خدمتِ وطن شاہا
نہ بعد ازاں بکنم شکوۂ فلک ز نفاق

بدورِ عدلِ تو شد مرکزِ تنعم دہر
دکن کہ ہست بہ عہدِ تو ثانی الآفاق

دکن شدہ است ہمہ موردِ عنایتِ رب
ازانکہ مہرِ محبّت دراں ہمہ اشفاق

بہ نردِ دہر ہمہ نقش دولت است پدید
بہ جفتِ مہر و محبت بدل شدہ ہمہ طاق

دکن کہ موردِ الطافِ خالقِ عالم
بہ تقویٰ مرکزِ عاصی بزہد گردشِ عاق

اگر بہ لطف بخوانی رہی رہد ز بلا
کنوں کہ گردشِ گیتی شہا ہمہ شد شاق

جہاں بعہد تو خرم شدہ چو فصلِ بہار
ولے رہی شدہ ہر دور را ہمہ مصداق

مپرس حالتِ فانیؔ بدورِ نکبتِ دہر
ولے بخواں کہ شود موردِ ہمہ اشفاق

قصیدہ

ای ذاتِ تو بدہر ہمہ میزبانِ علم
باشد ز فیضِ تو ہمہ تاب و توانِ علم

در عہدِ تو شہا ز ہمہ جود و فضلِ تو
ہر کودکے کہ زاد شدہ مہمانِ علم

در علم میزبانِ ہمہ دہر بودۂ
از شرق تا بہ غرب رسیدہ است خوانِ علم

گر تیرِ علم تا بہ فلک می رسد ز تست
باشد ز دستِ تو ہمہ زور و کمانِ علم

از نکتۂ کہ شرح دہی بحر شد رواں
در ضمنِ درکِ تو ہمہ رازِ نہانِ علم

شمشیرِ تو نمودہ ہمہ فتحِ ملکِ دہر
کلکِ تو فاتح است ہمہ در جہانِ علم

در دورِ درکِ تو شہا یک نقطہ صد فلک
در وسعتِ خیالِ تو شد لامکانِ علم

فانی کہ مادح است بخواہد ز تو شہا
کز فیضِ تو بہ عنبر شود مہمانِ علم

ریزد لبانِ تو ہمہ بحرِ روانِ دُر
باشد بہ در نطقِ تو صد گلستانِ علم

در گفتگوے تو ہمہ دریاے انگبیں
در ضمنِ خلقِ تو ہمہ مشک اشُبانِ علم

آنجا کہ ذکرِ تو کنم اے خسروِ جہاں
از نطقِ من رود ہمہ موجِ روانِ علم

تیغِ تو قاطعِ ہمہ اعمارِ دشمناں
چوں قطعِ شک کند ہمہ نوکِ سنانِ علم

یابد شرف زنام تو ہر سکۂ جہاں ‏ — تا قلب اہل فضل بود بحر و کان علم

عثمان علی کہ شاہ دکن مفخر جہاں ‏ — یا شد ز جود او ہمہ تاب و توان علم

تا دور آسمان ز نجوم است گلستان ‏ — با شد ز جود تو ہمہ نام و نشان علم

گیتی ز نور نیّر روئے تو روشن است ‏ — گلشن ہمہ ز ذات تو شد خانمان علم

تدبیر تو معدل اطوار روزگار ‏ — ذات تو شب چراغ ہمہ خاندان علم

عدل تو پاسبانی گیتی کند چناں ‏ — جود تو شد بدہر ہمہ پاسبان علم

در قطع شک شدہ سود دشمن ز شست تو ‏ — ہر ناوکے کہ بود نہاں در کمان علم

آوردہ ام بروے خداوند روزگار ‏ — دوشیزگان پاک ہمہ خاندان علم

شاہا توئی کہ دہر بنا زد برائے تو ‏ — خم کردہ پشت پیش تو ہر نکتہ دان علم

چوں ابر دست تو کہ ببارد دُرر ز ہمہ ‏ — کلک مدیح تو ہمہ گوہر فشان علم

ہر روز و شب روند مع مشک ذکر تو ‏ — در ملک مصر و شام دو صد کاروان علم

عثمان علی کہ خانیت دہر ملک او ‏ — گلشن کند بجود ہمہ خاندان علم

کردند خلق نام دکن ملک شاہ را ‏ — لیکن فلک بگفت کہ نامش جہان علم

در تار و پود جامۂ ذاتت بود ہنر ‏ — افگندہ بدوشش ہمہ طیلسان علم

ہر چند دید چرخ بہر دور خسروا ‏ — مثل تو بُد نہ گوہرے در بحر و کان علم

مشاطۂ ز جود تو در بزم روزگار ‏ — آورد بر منصّہ ہمہ شاہدان علم

جسم ہنر ز فیض تو نشو و نما گرفت ‏ — جود تو مغز شد ہمہ در استخوان علم

ذات تو در مشیمهٔ اسرار ایزدی
چون اختلاط جسم بجان تو اَمانِ علم

در حیرتم چگونه تحمل نمودهٔ
صد جا خمیده چرخ ز بار گرانِ علم

در تاب آفتاب حوادث بدور دهر
باشد ز درگه تو همه سایبانِ علم

در بزم دهر پیش همه صاحبان فضل
خواند زبان کلک تو صد داستانِ علم

خُدّام دولت تو همه چون کواکب اند
ذاتِ مقدسِ تو همه آسمانِ علم

عهدت مراح شد همه اهل کمال را
ایوان خورنگاهِ تو دار الامانِ علم

باشد عنایت تو همه رامن هنر
دستِ تو همت شده خاطر نشانِ علم

باشد ز دست فیض تو ای خسرو جهان
هر رونقے که هست کنون بر دکانِ علم

فکر تو شد محیط بر اجزاے کُن فکاں
در گوشهٔ دماغ تو باشد جهانِ علم

از موج بحر جود که جاری است در جهان
مثل جنان شده همه اکنون خزانِ علم

گلزار علم گرچه ز فیضت شده است هند
باشد دکن بعهد تو شاها جنانِ علم

تصویر هر کمال و جود مبارکت
خامه بدست پاک تو یا در بنانِ علم

ریزد زبان نطق همه سلک دُر ازاں
در طبعِ پاک تو همه بحر است و کانِ علم

هر ذی کمال سوئے تو آید ز راه دور
جز تو کسے نبود بگیتی ضمانِ علم

صد جا بجسم علم همه رخنها شدے
دستت شها نبودے اگر بر میانِ علم

بیند نه وهم جوهر اول ز حد آک
چندان فزوده از تو همه عز و شانِ علم

مرغان علم غبر همه صید تو شوند
اکنون بدست تو همه تیر و کمانِ علم

محفوظ گشت علم ز آفاتِ روزگار — هستی بدور دهر همه پاسبانِ علم

گویند ذی کمال که طبع مقدّست — دارد به ضمن خویش همه بحر و کانِ علم

هر نکتهٔ که بود شده حل ز فکر تو — نامد بدهر مثلِ تو کس نکته دانِ علم

تا طائران وهم همه در دهر لقلقی — شاهِ رُسل گذاشت بدستت کمانِ علم

مطلعِ ثانی

باشد ز نوک خامهٔ تو گر زبانِ علم — فکرت ز رازِ دهر همه ترجمانِ علم

غوّاص فکر تو برون کرده همه ز قعر — هر گوهرے که بود بدریا و کانِ علم

هر گوهر یکه بود به بحرِ حِکَم نهان — آراستی به فکر همه دکانِ علم

بُد جسم علم مرده بآفات روزگار — گردید از تو باز بسوے جسم جانِ علم

کردی به سعی صیقل تیغ هنر همه — باشد همه ز فکر متینت سنانِ علم

صد خوان فضل از تو بروے جهان کشود — باشد ز مهر و ماه فلک را دو نانِ علم

اکنون که در پناه تو آمد صحیح شد — در زخمِ فتنه بود همه جسم و جانِ علم

هارون عهد شاه دکن دام ملکهٗ — دارد ز فیض او همه خوبی زمانِ علم

در مطلعش همیشه مه و مهر اند چارسو — چندان فزود از تو شها عزّ و شانِ علم

قوّت رسد به عقل ز دیوان تو همه — اشعار تو دهد همه از مشک و بانِ علم

ق

از روز اول است همه گردش فلک — تا گوهرے بدست بیاید ز کانِ علم

چون آفرید مادر گیتی ترا شها
در تو بدید چرخ همه عز و شان علم

دانست آسمان که ازین خوبتر نبود
هرگوهرے که بود بهر بحر و کان علم

هر آیه که بد ز عنایات ایزدی
منزل شده ز نسبت ذاتت بشان علم

اکنون زنند کوس ~~فتح~~ [پیروز] مندی هنر
آخر شده بعهد تو دورِ زیان علم

مانی بدهر تا به ابد در همه نشاط
وابسته شد به عهد متین تو جان علم

نوروز تا کند همه گیتی چو گلستان
باشد ز ابر فیض تو بحر روان علم

۸۔ قصیدہ

از جمالِ روئے زیبا شد منوّر آئینہ
کرد عکست مطلعِ خورشیدِ خاور آئینہ

استنارت کرد از روئے تو شاہا آں قدر
می نہد خود را بمہر و مہ برابر آئینہ

در نظامِ ملکِ ہستی بے عدیل و بے مثال
قوّتِ تدبیرِ تو کردہ است کشور آئینہ

میکنم تقریر از نیروئے تدبیرت شہا
می نہد ز احوالِ ملکت شرح گستر آئینہ

در گماں افتادہ اندر بابِ دانش جہاں
روئے ملکت خوب تر یا ہست بہتر آئینہ

حسنِ تدبیرت دکن را کرد چوں باغِ ارم
می نہد از دور ملکت شانِ داور آئینہ

شانہ ات باشد چو آرہ بہرِ قتلِ عاشقاں
عکسِ ابروئے تو کردہ تیغ و خنجر آئینہ

در مراحِ ملکِ تو بینند شانِ ایزدی
ملکِ تو ہر آئینہ از فیضِ داور آئینہ

نامیہ در عہدِ زرّینت جہاں افزوں شدہ
بال و پر پیدا نمودہ چوں کبوتر آئینہ

عکسِ رویت آئینہ را کرد چنداں مقتدر
شاہداں دہر میدارند بر سر آئینہ

غیر فانی کس بعہدت نیست غمگین خسروا
کرد گر در روئے آں محزوں مغبر آئینہ

ہست آئینِ سکندر در ہمہ ملکِ دکن
ناظماں زاں پیش میدارند اکثر آئینہ

شوکت اسکندری دارد ہمہ عثمان علی — پیش رو دارد ازاں آں شاہ کشور آئینہ

زیب و زینت ہست چنداں و رہ اہل دکن — مثل عشاق است اکنوں حسن پرور آئینہ

یوسفِ دوراں توئی اے خسرو گردوں حشم — روئے تو کردہ ہمسر فردوس منظر آئینہ

فانی محزوں کہ در آفات ہر دم مبتلا — می نہد ز احوال بد تر پیش داور آئینہ

سایہ ات باشد ہمانا سایۂ پرِّ ہما — کرد عکس ماہ رویت نیک اختر آئینہ

نیکیت پایندہ دارد نام نیکت در جہاں — اندریں معنی ہمانا ہست رہبر آئینہ

شوکت عثمانؓ فزائی نیز شانِ حیدریؓ — کردہ انداز نامِ تو عثمانؓ و حیدرؓ آئینہ

روئے تو شانِ الٰہی می نماید خلق را — گر کند ظاہر ہمہ شان سکندر آئینہ

حسن تدبیرِ تو شاہا در نظام روزگار — کرد از علم و ہنر در ملک و کشور آئینہ

آئینہ لوحیست از آثار اسکندر بدہر — ہست از شانِ الٰہی فر سرور آئینہ

منکہ مدّاح تو ہستم اے شہ گردوں جناب — بہر تو دارم ز لوح مدحِ دیگر آئینہ

در پناہ ہست خلق آیند از ہمہ دو رجہاں
مثل مرغاں کرد پیدا نیز شہپر آئینہ

۹- قصیده

در تهنیت تقریب کدخدائی شهزادگان نواب اعظم جاه میر حمایت علیخان بهادر ولیعهد
اعلیحضرت بندگان عالی هز اگزالٹڈ ہائینس نواب میر عثمان علیخان بہادر خلد اللہ ملکہ
و نواب معظم جاه بهادر با یگانه دختر شهزادی دُرّ شهوار سلطان عبدالمجید خان
خلیفهٔ سابق و سلطان روم و دختر برادرش شهزادی نیلوفر که بتاریخ اول
ماه رجب المرجب ۱۳۵۰ هجری مطابق دوازدهم نومبر ۱۹۳۱ء میلادی
بمقام نیس در فرانسه منعقد شد

تو هستی بجهان میزبان خلیفه — دو فرزند تو مهمان خلیفه
ز انهار دست تو ای فرّ داور — ز نو تازه شد گلستان خلیفه
همه حربه دادی پئی قتل اعدا — نه بد تیر اندر کمان خلیفه
چو گردون که نازد بخورشید رخشان — بنازد بتو خاندان خلیفه
ز خدمتگزاریت ای شاه گیهان — فزاید همه عزّ و شان خلیفه

شدہ دُرّۃُ التاج پورِ توشاہا
کنوں دُرِّ شہوار کانِ خلیفہ

نبشت است بر صفحۂ دورِ عالم
یکے بنگری داستانِ خلیفہ

گل و یاسمن لالہ ہر سو شگفتہ است
چو باغ ارم خان ومانِ خلیفہ

چو مینو شدہ قصر شہزادہ شاہا
ز نیلوفر آسمانِ خلیفہ

منقش ہمہ ہفت الواحِ گیتی
تو نیکو بخوان داستانِ خلیفہ

بذکر تو اے خسروِ دورِ عالم
ہمہ جشن در خاندانِ خلیفہ

نخستیں ہوائے حوادث فسردہ
کنوں سبز شد بوستانِ خلیفہ

ہمانا بیک التفاتِ تو شاہا
ہمہ سود گشتہ زیانِ خلیفہ

ز دستت کہ در موج خیزی چو قلزم
چو گلشن شدہ خان ومانِ خلیفہ

ز روے دو فرزند شاہ مظفر
جناں شد ہمہ خاندانِ خلیفہ

جناں در ہمہ التفات تو شاہا
شدہ موسم گل خزانِ خلیفہ

بہ فیّاضی ابر لطفت ہمانا
شدہ ارغوان زعفرانِ خلیفہ

حمایت علیخان ولیعہد خسرو
ہمہ رونق خاندانِ خلیفہ

بہ فضل خدا با ہمہ خاندانت
شدہ متحد دودمانِ خلیفہ

حمایت علیخاں بنزد تو آید
مع دُرِّ شہوار کانِ خلیفہ

ازاں دُرِّ شہوار در خاندانت
بماند ہمہ عزّ و شانِ خلیفہ

گہے عقد شہزادگان مظفّر
بخطبہ شدہ تر زبانِ خلیفہ

همه حاکماں در همه نیمس هر سو | بجشن اندروں مهمانِ خلیفه
چو بشنید اخبار جشنِ عروسی | شهِ هند شد مدح خوانِ خلیفه
دو شهزاده، ت مهر و شهزادیاں هم | دو ماه انداز آسمانِ خلیفه
در آفات ادوار چرخِ ستمگر | تو هستی همه پاسبانِ خلیفه
بوصفِ تو اے خسروِ دَورِ عالم | بریزد همه دُر زبانِ خلیفه
شکستی همه دست جورِ فلک را | فزودی همه عزّ و شانِ خلیفه
بوصف تو اے مطلعِ مهرِ عظمت | عسل می بریزد دهانِ خلیفه
توئی آنکه از مشک لطفِ تو شاها | معطر شده خان و مانِ خلیفه
بخورشید آفات شد فضل و لطفت | کنوں خسروا سائبانِ خلیفه
بدستِ تو داده است خلّاقِ عالم | بصد رمز و حکمت عنانِ خلیفه
ز تعظیم دو پور تو شد برفعت | چو عرشِ بریں آستانِ خلیفه
تو دانی همه دَورِ اسرار داور | توئی در جهاں رازدانِ خلیفه
بلوحِ مه و مهر گردوں نبشته | به ضمنت همه عزّ و شانِ خلیفه
خدا از تو خوشنود شاداں محمدؐ | که هستی همه مهربانِ خلیفه
ز وصفت کند عطر بیزی به محفل | بذکرت همه مشک و بانِ خلیفه
ز عثمان که بُد شاه شاهانِ عالم | شده منبسط خاندانِ خلیفه
ز اسرارِ یزداں به عثمان علیخاں | شده متحد دُودمانِ خلیفه

بہ نسل دو عثمان خورشید عظمت — بماند ہمسر عزّو شان خلیفہ

معظم بجاہ است شہزادہ دیگر — بنازد بدو خاندان خلیفہ

بذاتِ ہمایونِ شہزادگانت — شدہ مستقل عزّو شان خلیفہ

خدایا بہ عثمان علی خان بماند — چو یک تن دو جان خاندان خلیفہ

زفانی دریں نامہ ماند بوصفت

ہمہ مدحتِ خاندان خلیفہ